

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Emmy Svensson

För barnets bästa?

*En kritisk granskning av internationella adoptioners
förenlighet med principen om barnets bästa*

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet
15 högskolepoäng

Handledare: Sacharias Votinius

Termin: VT 2021

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	3
FÖRKORTNINGAR	5
1. INLEDNING	6
1.1 Introduktion	6
1.2 Bakgrund	7
1.3 Syfte och frågeställning	8
1.4 Avgränsningar	9
1.5 Metod och teori	9
1.6 Material	11
1.7 Forskningsläge	12
1.8 Disposition	13
2. PRINCIPEN OM BARNETS BÄSTA	14
2.1 Förenta Nationernas konvention om barnets rättigheter	14
2.1.1 Barnkonventionen som svensk lag	15
2.1.2 Principen om barnets bästa i Barnkonventionen	16
2.2 Barnets bästa i svensk rätt	16
2.3 Olika tolkningar av principen om barnets bästa	17
3. INTERNATIONELLA ADOPTIONER	20
3.1 Rättsliga regleringar av internationella adoptioner	20
3.1.1 Artikel 21 Barnkonventionen	20
3.1.2 1993 års Haagkonvention om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner	21
3.2 Internationella adoptioner till Sverige	21
3.2.1 Rapportens slutsats	25
3.3 Internationella adoptioner till Nederländerna	25
4. NARRATIVET KRING INTERNATIONELLA ADOPTIONER	28

5. DISKUSSION OCH ANALYS	31
5.1 Sveriges och Nederländernas hantering av internationella adoptioner i förhållande till principen om barnets bästa	31
5.2 Barnets bästa eller en räddningsaktion?	33
5.3 Slutsats	35
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	36

Summary

In every legal process regarding children, the principle of best interests of the child must be considered. The principle is well discussed and does not have a universal determined definition. Intercountry adoption is one of the proceedings that must consider the principle. This is stipulated in both national and international law. During the last decades, the prevailing view on intercountry adoptions has been very positive.

This essay intends to critically review if intercountry adoptions are compatible with the principle of best interests of the child. The essay is based on interpretation of applicable law and how Swedish and Dutch governments and other participants take part in the procedure. The critical examination is done through the perspective of the *Critical Race Theory* (CRT) and Makau Mutua's theory about the metaphor of human rights. The metaphor states that the work with human rights is based on a predetermined conflict between *savages* and *saviours*, with *victims* in between.

This study analyzes Sweden's and Dutch's own reports about their point of view and proceedings with intercountry adoptions. The Swedish report states that intercountry adoptions to Sweden come with uncertainty and that the rule of law can not be fully met. Despite this, Statskontoret means that adoptions have an important function, that the process should remain and also means to say that adoption is a course of action for Sweden to comply with the Convention of the rights of the child. The Dutch report investigated intercountry adoptions during 1967 to 1998. The report stated systemic deficiencies in the process regarding corruption, false documents, kidnappings and child trafficking. In the report, the responsible committee expresses their considerable doubts if it is possible to ever construct a legal system for intercountry adoptions, which is compatible with the principle of best interests of the child.

The general view on intercountry adoption as a rescue operation has built a very narrow perspective. The analysis shows how the principle of best

interests of the child loses its meaning, when unlawful, corrupt and wrongful adoptions are legitimized with the argument that the child is *at least* rescued. The adoptive parents' interests are prioritized, which is hidden behind the predetermined scenario that the child needs to be saved to get a better life.

In conclusion, due to the current process regarding intercountry adoptions it is hard to state that the adoptions are compatible with the principle of the best interests of the child. There is a notion that non-European states cannot take care of their vulnerable children. This, combined with the Western world's seemingly unwavering view of adoption as a rescue operation, enables a lack of legal certainty, corruption and a neglected child rights perspective.

Sammanfattning

Vid alla rättsliga förfaranden som rör barn ska principen om barnets bästa beaktas. Principen är väl omdiskuterad och det finns ingen universell fastslagen definition. Internationella adoptioner är en av processerna som ska utgå från principen. Detta stadgas i såväl nationell lagstiftning som internationella konventioner. Rådande diskurs om internationella adoptioner har under de senaste decennierna varit väldigt positiv.

Denna uppsats ämnar att kritiskt granska huruvida internationella adoptioner är förenliga med principen om barnets bästa. Detta görs med utgångspunkt i att analysera dels tolkning av rådande lagstiftning på området, dels hur svenska och nederländska aktörer agerar i adoptionsförfarandet. Den kritiska granskningen görs mot bakgrund av rättsteorin *Critical Race Theory* (CRT) samt Makau Mutuas teori om den tredimensionella metafor som han menar genomsyrar arbetet med mänskliga rättigheter. Metaforen består av en uppställd konflikt mellan *savages* och *saviours*, med *victims* mellan.

I uppsatsen analyseras Sveriges och Nederländernas egna rapporter om sin inställning till och hantering av internationella adoptioner. Den svenska rapporten fastslår att adoptioner till Sverige alltid innebär risker och att rättssäkerheten inte kan anses tillgodosedd fullt ut i varje process. Statskontoret menar ändå att internationella adoptioner fyller en viktig funktion och att det är ett sätt för Sverige att uppfylla Barnkonventionen. Den nederländska rapporten utreder främst adoptioner mellan åren 1967–1998 och resulterar i att man kunde identifiera stora och systematiska brister. Detta innefattade bland annat korruption, falsifiering av dokument, kidnappningar och direkt handel med barn. I rapporten uttrycker den ansvariga kommittén sitt starka tvivel om det ens är möjligt att konstruera ett offentligt rättsligt system för internationella adoptioner som är förenligt med principen om barnets bästa.

Både i Sverige och Nederländerna har den allmänna synen på adoption som en räddningsaktion av utsatta barn skapat ett ensidigt perspektiv på adoption.

Mot bakgrund av teorierna i uppsatsen visar analysen hur principen om barnets bästa urvattnas när rättsvidriga, korrupta och felaktiga adoptioner legitimeras med att barnet *ändå* fått det bättre med adoptivföräldrarna i mottagarlandet. Att adoptanternas intresse av att adoptera prioriteras högst maskeras bakom det förutbestämda scenariot att barnet behöver räddas.

Uppsatsens slutsats är att det är svårt att anse internationella adoptioner förenliga med principen om barnets bästa. Detta med hänsyn till hur processerna ser ut i dagsläget. Föreställningen om att icke europeiska stater inte kan ta hand om sina utsatta barn, kombinerat med västvärldens till synes obotliga syn på adoption som en räddningsaktion möjliggör bristande rättssäkerhet, korruption och åsidosatt barnrättsperspektiv.

Förkortningar

Adoptanter	de som avser att adoptera
Barnkonventionen	Förenta Nationernas konvention om barnets rättigheter
CRT	Critical Race Theory
FB	Föräldrabalken
FN	Förenta Nationerna
LVU	Lag med särskilda bestämmelser om vård av unga
MFoF	Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd
Mottagarland	det land som barnet avses att adopteras till
SoL	Socialtjänstlagen
SVS	Savages, victims, saviours
Ursprungsland	det land som barnet avses adopteras från

1. Inledning

1.1 Introduktion

Adoption definieras som “att uppta en person som sitt eget barn”.¹ En adoption innebär först en separation mellan ett barn och dess biologiska föräldrar och därefter bildning av en ny familj. Adoptionsprocessen är komplex ur många aspekter, både psykologiska och juridiska. Enligt ett flertal rättsliga regleringar får en adoption bara ske om det är för barnets bästa.²

Förenta Nationernas konvention om barnets rättigheter (Barnkonventionen) är en av Förenta Nationernas (FN) mest ratificerade. I dagsläget är nästan 200 stater anslutna.³ En av konventionens mest omtalade artiklar är principen om *barnets bästa*. Principen genomsyrar hela konventionen och konventionsstaterna har åtagit sig att beakta den i alla rättsliga processer som involverar barn.⁴ Det råder dock inte konsensus angående tolkningen av principen. Både i allmänhet men framför allt vid specifika processer som exempelvis adoption. Det kan vid första anblick tyckas att en adoption alltid är “det bättre alternativet”. Merparten av de barn som adopteras flyttas från fattiga till rika länder samt från biologiska föräldrar i utsatta situationer till adoptanter i starkare ekonomisk och social ställning.⁵ Frågan är dock om

¹ Se Nationalencyklopedin, “adoption”,

<www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/adoption>, besökt 2021-04-25.

² Se b.l.a. 6 kap. 2a § FB; 1 kap. 2 § SoL; 1 § LVU; artikel 21 Barnkonventionen.

³ United Nations Treaty Collection, “11. Convention of the Rights of the Child”, <www.treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=IV-11&chapter=4>, besökt 2021-04-25.

⁴ Art. 3 FN:s konvention om barnets rättigheter, Convention of the Rights of the Child, (Barnkonventionen), New York 20 november 1989, SÖ 1990:20; se även lag (2018:1197) om Förenta Nationernas konvention om barnets rättigheter.

⁵ Jfr bl.a. Anja Ojuva, “Internationell adoption inte alltid det rätta alternativet”, Hufvudstadsbladet, <<https://www.hbl.fi/artikel/internationell-adoption-inte-alltid-det-ratta-alternativet/>>, besökt 2021-05-07; Statskontorets publikationer “Organisering av den internationella adoptionsverksamheten 2021:1 publicerad 2021-01-29; SOU 2003:49; Government of Netherlands, “Consideration, Analysis, Conclusion, Recommendations and Summary” (2021-03-18), <www.government.nl/topics/adoption/documents/reports/2021/02/08/consideration-analysis-conclusions-recommendations-and-summary---adoption> besökt 2021-05-07; Högberg Johan, “Med anledning av DN:s rapportering om Colombia”, Adoptionscentrum,

internationella adoptioner, såsom processerna ser ut idag, är förenliga med principen om barnets bästa.

1.2 Bakgrund

Under första kvartalet av 2021 har svensk media uppmärksammat ett flertal internationella adoptioner till Sverige där det har framkommit stora brister i processerna gällande rättssäkerhet, samtycke och korruption.⁶ Den 27 februari år 2020 gav regeringen Statskontoret i uppdrag att se över organiseringen av den svenska internationella adoptionsverksamheten. Den 22 januari 2021 presenterades rapporten "*Organiseringen av den internationella adoptionsverksamheten*".⁷

Ytterligare ett land som i februari 2021 uppmärksammade internationella adoptioner är Nederländerna. En nationell kommitté inrättades i syfte att utreda eventuella lagöverträdelser och felaktigheter från 1970- och 1980-talet. Rapporten visade på enorma brister gällande rättssäkerhet och barnrättsperspektiv. Utredningen identifierade flera olika offer; såväl de adopterade, som de biologiska föräldrarna men även adoptanterna.⁸

Diskursen i Sverige angående internationella adoptioner har haft skiftande fokus och synvinklar under de senaste decennierna. Sådant som under en tidsperiod ansetts idealistiskt ur ett barnrättsperspektiv, har senare pekats ut som förkastligt. Principen om barnets bästa och de krav principen ställer på adoptionsprocessen är inte universella och givna. Kraven beror på

<www.adoptionscentrum.se/sv/mediegranskning/> besökt 2021-05-07; Lindgren Cecilia (2010) s. 49 ff.

⁶ Se Dagens Nyheters artikelserie "*Barn till varje pris*" <www.dn.se/om/barn-till-varje-pris/> besökt 2021-05-07.

⁷ Regeringskansliet (2020-02-27), "Den internationella adoptionsverksamheten ska ses över" <<https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2020/02/den-internationella-adoptionsverksamheten-ska-ses-over>> besökt: 2021-05-07.

⁸ Government of Netherlands, "Consideration, Analysis, Conclusion, Recommendations and Summary" (2021-03-18), <www.government.nl/topics/adoption/documents/reports/2021/02/08/consideration-analysis-conclusions-recommendations-and-summary---adoption> besökt 2021-05-07 s.3 ff.

föränderliga samhällsstrukturer och värderingar. Internationella adoptioner har gått från att under 1940- och 1950-talet ses som en akut krisinsats för föräldralösa barn, till att under 1970- och 1980-talet bli en etablerad och socialt accepterad familjebildningsform.⁹ Adoptioner har delvis setts som en lösning för par som inte kunnat få biologiska barn, men delvis också som ett sätt att ge nödlidande barn i fattiga länder en familj och en bättre uppväxt.¹⁰ Gemensamt för diskursen är att det nästan alltid, fram tills nu, varit något positivt.¹¹

Uppsatsen ansluter sig till Barnkonventionens definition av barn som stadgas i konventionens första artikel. Med barn avses varje människa under 18 år, såvida inte barnet blir myndigt tidigare enligt den lag som gäller för barnet.¹²

1.3 Syfte och frågeställning

Det övergripande syftet med uppsatsen är att undersöka huruvida internationell adoption är förenligt med principen om barnets bästa. Det är också uppsatsens formulerade frågeställning. Huvudsakligen kommer framställningen att diskutera och kritiskt granska delar av den rådande diskursen om internationella adoptioner med fokus på Sveriges och Nederländernas inställning och internationella adoptionsförfarande.

⁹ Jfr Lindgren (2006); Arvill, Svensson (2008) s. 10; "Värdegrund", Om oss, Adoptionscentrum, <www.adoptionscentrum.se/sv/om_oss/ Detta-ar-Adoptionscentrum/> besökt 2021-05-07.

¹⁰ Se Lindgren (2010) s. 12 f.

¹¹ Jfr Lindgren (2006); Arvill, Svensson (2008) s. 10; "Värdegrund", Om oss, Adoptionscentrum, <www.adoptionscentrum.se/sv/om_oss/ Detta-ar-Adoptionscentrum/> besökt 2021-05-07.

¹² Art. 1 Förenta Nationernas konvention om barnets rättigheter, Convention of the Rights of the Child, (Barnkonventionen), New York 20 november 1989, SÖ 1990:20; se även lag (2018:1197) om Förenta Nationernas konvention om barnets rättigheter.

1.4 Avgränsningar

För att underlätta fördjupning i ämnet har avgränsningar gjorts. Uppsatsen fokuserar enbart på *internationella* adoptioner och utgår från adoptioner till främst Sverige men också till Nederländerna. Nederländerna valdes eftersom landet under senaste tiden uppmärksammats i den svenska adoptionsdebatten.

Adoption är en komplex process som berör många olika områden, där det juridiska perspektivet enbart är ett. Uppsatsen fokuserar mestadels på den juridiska tolkningen av principen om barnets bästa, även om exempelvis Barnkonventionen sig självt erkänner att rättsväsendet kräver andra vetenskaper för att tolka den.¹³ Det finns viss doktrin som behandlar de psykologiska och emotionella svårigheter som följer av en internationell adoption. Dessa är också relevanta för frågeställningen.¹⁴ På grund av uppsatsens begränsade omfattning är de inte en del av diskussionen.

Uppsatsen tar avstamp i Barnkonventionens princip om barnets bästa, men behandlar även viss nationell lagstiftning samt 1993 års Haagkonvention om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner (Haagkonventionen). I viss mån omnämns annan tillämplig lagstiftning och andra konventioner men diskuteras inte mer ingående.

1.5 Metod och teori

Främst används rättsanalytisk metod tillsammans med kritisk diskursanalys. Metoderna har olika användningsområde och syfte. Den rättsanalytiska metoden ämnar dels att med stöd av rättskälleläran redogöra för gällande rätt på givna områden, dels att analysera rätten. Den diskursanalytiska metoden syftar till att kritiskt ifrågasätta och granska de rättsliga normer som den rättsanalytiska metoden behandlar som självklara. Genom diskursanalys

¹³ Se avsnitt 2.3.

¹⁴ Jfr Irhammar (1997); Lindgren (2010); Hübinette och Tigervall (2008).

möjliggörs att påvisa hur rättsligt reglerade processer och förfaranden inte bara påverkas av gällande rätt, utan också av värderingar, normer och strukturer. Uppsatsen har inslag av rättspolitisk argumentation. Syftet med det är att bedöma gällande rätt med ledning av ett annat perspektiv.¹⁵

Den kritiska diskursanalysen och den rättspolitiska argumentationen företas mot bakgrund av den rättsvetenskapliga teorin *Critical Race Theory* (CRT). CRT utvecklades inom amerikansk rättsvetenskap på 1970-talet. Teorin berör relationerna mellan rasism, ras och makt och försöker kartlägga hur dessa påverkar och förhåller sig till varandra. CRT i sin helhet berör både historiska, ekonomiska och känslomässiga aspekter men uppsatsen fokuserar enbart på de juridiska.¹⁶

Inom CRT finns ett flertal teman som utgör grunden för teorins förståelse för juridik och rasism. För uppsatsen är det mest relevanta identifieringen av att rasism inte är en avvikelse utan snarare ett normalläge. Teorin menar att rasism finns inbyggt i både samhällsstrukturen och rättsordningen. Enligt CRT finns inget incitament för majoriteten i samhället att förändra rasistiska strukturer, då en stor del av befolkningen drar nytta av dem. Vidare anses raser¹⁷ vara sociala konstruktioner skapade av människor, där vissa personer tillskrivs egenskaper.¹⁸

Det ska uppmärksammas att CRT har kritiserats för att vara inriktat på USA och det amerikanska rättssystemet.¹⁹ CRT har i liten utsträckning använts i svensk juridisk doktrin.²⁰

¹⁵ Se Sandgren (2018) s. 52 f.

¹⁶ Jfr Delgado & Stefancic (2012) s. 3 f. och s. 7 f.; Möschel (2011) s. 1661; Pripp & Öhlander (2011) s. 105 ff.

¹⁷ Se avsnitt 1.7.

¹⁸ Inom CRT benämns detta som rasifiering. För definition av begreppet rasifiering, se exempelvis SOU 2005:41 s. 104.

¹⁹ Se Essed, Goldberg (2012) s. 4 f.

²⁰ Med undantag för civilrättsaren Laura Carlsons artikel ”*Critical Race Theory in a Swedish Context* (2011/2012) i: Juridisk tidskrift Nr 1.

Syftet med att använda CRT som teoretiskt ramverk är för att kunna kontextualisera analysen och sätta den i ett större sammanhang. CRT blir ett verktyg för att förstå och diskutera resultatet av diskursanalysen.

1.6 Material

Vägledning för arbetets deskriptiva delar har hämtats från doktrin, förarbeten, myndighetspublikationer, nationell lagstiftning och internationella konventioner. Med doktrin avses en inflytelserik kategori av rättsvetenskapliga framställningar.²¹

Sveriges och Nederländernas egna rapporter har använts för att redogöra för ländernas inställning till, organisering och hantering av internationella adoptioner. Båda rapporterna syftar till att kritiskt granska ländernas verksamheter.

För att ge en övergripande bild av diskursen om internationell adoption har källor från olika discipliner använts för att visa ett brett spektrum. Publikationer från svenska Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd (MFoF), Adoptionscentrum, uttalade adoptionskritiker (exempelvis Tobias Hübinette²²) samt nyhetsartiklar har använts. Det breda spannet av material syftar till att knyta an den aktuella debatten till den teoretiska delen.

För att lyfta analysen till ett principiellt plan har kritisk doktrin mot det västerländska inflytande på definitionen av mänskliga rättigheter använts, i form av artikeln "*Savages, Victims and Saviours: The Metaphor of Human Rights*" av Makau Mutua.²³ Mest känd är hans bok *Human rights: A political and cultural critique*, men ovan nämnd artikel och ett flertal andra publikationer är också välciterade.

²¹ Trolle Önnerfors, Wenander (2016) s. 53.

²² Svensk filosofie doktor i koreanologi, docent i interkulturell pedagogik, Karlstad Universitet, inriktad på b.la. kritisk ras- och vithetsforskning och adoptionsforskning.

²³ Kenyansk-amerikansk professor, State University of New York Buffalo Law School.

1.7 Forskningsläge

Principen om barnets bästa är diskuterad i såväl svensk som internationell doktrin. I Sverige är två välciterade professorer inom barnrätten Johanna Schiratzki²⁴ och Anna Singer²⁵. Ytterligare en svensk forskare vars verk används är Maria Grahn-Farley.²⁶ Återkommande i uppsatsen är också Philip Alston²⁷ och Abdullah An Naim²⁸. De har skrivit ett flertal välciterade artiklar och uttalanden om många av FN:s konventioner, däribland Barnkonventionen.

Sett till lagstiftning och skyddet för barn vid internationell adoption till Sverige, är det en fråga som främst behandlats i förarbeten²⁹ och den är därmed inte helt fri från politiska inflytanden.

Begreppet *ras* används inte i svensk diskrimineringslagstiftning³⁰, men är ett återkommande begrepp inom CRT och de amerikanska källor som har använts. Inom CRT anses begreppet relevant för att kunna diskutera rasism och makt. Raser konstrueras genom processen som inom CRT benämns som rasifiering.³¹ När begreppet *ras* används i uppsatsen sker det utifrån den här förståelsen av termen.

Mycket forskning inom internationell adoption är inriktat på psykologiska följder.³² Det finns en del forskning och publikationer med syfte att kritiskt

²⁴ Svensk professor i välfärdsrätt, Ersta Sköndal högskolan, tidigare professor i barnrätt, Linköpings universitet.

²⁵ Svensk professor i civilrätt - särskilt familjerätt, Uppsala Universitet.

²⁶ Svensk docent i offentlig rätt, Uppsala Universitet.

²⁷ Australisk professor i rättsvetenskap, New York University School of Law.

²⁸ Sudanesisks professor i rättsvetenskap, University of Emory Law, inriktad på b.la. mänskliga rättigheter.

²⁹ Jfr SOU 1997:116; SOU 2003:49.

³⁰ Se SOU 2007/08:95 s. 117 f. och s. 496 f.

³¹ Se avsnitt 1.5.

³² Se SOU 2003:49; Lindgren (2010); Henrik Höjer, (2006-07-01), "Sen adoption kopplad till psykisk ohälsa", Forskning & Framsteg <www.fof.se/tidning/2006/5/artikel/sen-adoption-kopplad-till-psykisk-ohalsa> besökt 2021-05-08; Tobias Hübinette, "Forskning om adopterade i Sverige" <www.tobiashubINETTE.se/forskning_2_sverige.pdf> besökt 2021-05-08.

granska narrativet kring arbetet med mänskliga rättigheter. Det finns dock få svenska verk som enbart fokuserar analysen på internationella adoptioner, vilket uppsatsen ämnar att göra.

1.8 Disposition

Inledningsvis redogörs en deskriptiv del om principen om barnets bästa, både ur ett internationellt och ett svenskt perspektiv. Därefter följer ett avsnitt om hur principen tolkats av olika stater, aktuella aktörer och framställs i viss juridisk doktrin.

I uppsatsens tredje kapitel redogörs för utvalda rättsliga regleringar av internationell adoption och Sveriges och Nederländernas egna rapporter om deras hantering av processen. I kapitel fyra presenteras artikeln "*Savages, Victims and Saviours: The Metaphor of Human Rights*", en teori som återkommer i diskussionen.

Uppsatsens femte kapitel inleds med en kritisk analys av Sveriges och Nederländernas syn på internationell adoption i förhållande till principen om barnets bästa. Avslutningsvis följer en mer övergripande kritisk analys mot bakgrund av under uppsatsen presenterade teorier och slutligen en slutsats av uppsatsens frågeställning.

2. Principen om barnets bästa

Principen om barnets bästa finns formulerad och uttryckt ett flertal gånger både i internationella konventioner³³ och nationell lagstiftning³⁴. I följande kapitel redogörs för och diskuteras principen om barnets bästa, med utgångspunkt i FN:s Barnkonvention.

2.1 Förenta Nationernas konvention om barnets rättigheter

Den 20 november 1989 antogs Barnkonventionen enhälligt av FN:s generalförsamling. Konventionen trädde i kraft den 2 september 1990 och Sverige ratificerade den samma år.³⁵ Den 1 januari 2020 inkorporerades Barnkonventionen som svensk lag.³⁶ Där fastslås att artiklarna 1–42 i Barnkonventionen ska gälla som svensk lag enligt originaltexternas lydelse.³⁷

Barnkonventionen är det första folkrättsligt bindande instrument som rör barn och konventionen tar ett holistiskt grepp på barnets rättigheter. Synsättet har en sociologisk ansats till rätten, vilket skiljer sig från det traditionella rättsdogmatiska perspektivet. Utgångspunkten är barnets *sociala* situation och distinktioner mellan rättsliga, politiska eller sociala argument ska beaktas. Inom rättsvetenskapen benämns perspektivet som *processorienterat*. Det holistiska i Barnkonventionens utformning kan utläsas i att konventionen

³³ Förenta Nationernas konvention om barnets rättigheter, Convention of the Rights of the Child, (Barnkonventionen), New York 20 november 1989, SÖ 1990:20; se även lag (2018:1197) om Förenta Nationernas konvention om barnets rättigheter; 1993 års Haagkonvention om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner, Convention of 29 May 1993 on Protection of Children and Co-operation in Respect of Intercountry Adoption (HCCH 1993 Adoption Convention); se även lag (1997:191 med anledning av Sveriges tillträde till Haagkonventionen om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner.

³⁴ Se SOU 1997:116 s. 127.

³⁵ Se Grahn-Farley (2019) s. 9.

³⁶ Se bl.a. Prop 2017/18:186; lag (2018:1197) om Förenta Nationernas konvention om barnets rättigheter.

³⁷ 1 § lag (2018:1197) om Förenta Nationernas konvention om barnets rättigheter.

ska möta barnet. Rättigheterna ska komma dit barnet befinner sig och barnet ska inte splittras mellan olika rättsområden och artiklar.³⁸

Metoden understryker också att rättigheterna i Barnkonventionen är jämlika och odelbara. Rättigheterna ska läsas som ett internt system, utan hänsyn till att nationella rättsordningar kan sätta gränser eller göra skillnad mellan rättsområden. Vid inkorporering av Barnkonventionen i nationell lag måste staterna därför internt hantera konflikten mellan det holistiska synsättet och traditionella rättsliga principer.³⁹

2.1.1 Barnkonventionen som svensk lag

I förarbetet inför inkorporeringen av Barnkonventionen skriver regeringen om tillämpningen. Sedvanliga principer för tolkning av internationella konventioner bör användas.⁴⁰ Utgångspunkten är de folkrättsliga tolkningsmedel som har kodifierats i Wienkonvention om traktaträtten (Wienkonventionen).⁴¹ Enligt artikel 31 och artikel 32 Wienkonventionen kan både grundläggande och supplementära tolkningsmedel användas.⁴² Detta innefattar att en konvention ska tolkas i enlighet med den gängse mening av konventionens uttryck i sitt sammanhang samt mot bakgrund av konventionens ändamål och syfte.⁴³

Vid inkorporeringen av Barnkonventionen föreslogs att lämna till rättstillämpningen att besluta om enskilda bestämmelsers direkta tillämplighet.⁴⁴ Av några remissinstanser framfördes kritik mot att lagstiftaren inte tog ställning. Bland annat Justitieombudsmannen menade att konsekvensen blir att ansvaret för rättsutveckling förflyttas från lagstiftaren till rättstillämparen. Regeringen, tillsammans Barnombudsmannen och Domstolsverket, framhävde istället att inom rättsliga befintliga ramar bör

³⁸ Se Grahn-Farley (2019) s. 13 ff.

³⁹ Jfr Grahn-Farley (2019) s. 13 ff.

⁴⁰ Se Prop. 2017/18:187 s.82 f.

⁴¹ Vienna Convention on the Law of Treaties, Wien 23 maj 1969, SÖ 1975:1.

⁴² Art. 31–32 Vienna Convention on the Law of Treaties, Wien 23 maj 1969, SÖ 1975:1.

⁴³ Ibid. art. 31.1.

⁴⁴ Se Prop. 2017/18:187 s.88.

domstolar och rättstillämpande organ bedöma en artikels direkta tillämplighet i enskilda fall.⁴⁵

2.1.2 Principen om barnets bästa i Barnkonventionen

Artikel 3 Barnkonventionen är en av konventionens ledande principer och formulerar principen om barnets bästa.⁴⁶ Principens ställning som tolkningsverktyg för alla övriga rättigheter kommer ur formuleringen “Vid alla åtgärder som rör barn”. Detta omfattar både myndigheter och privata aktörer som bedriver verksamhet inom social sektor. Traktatstaten ska reglera den privata sektorn så första punkten av artikel tre uppfylls, vilket förtydligas i punkt två och tre.⁴⁷

2.2 Barnets bästa i svensk rätt

Principen om barnets bästa introducerades inte med Barnkonventionen utan har funnits tidigare i nationell lagstiftning. Den internationella utvecklingen av principen har påskyndats efter påtryckningar från enskilda stater. I exempelvis Frankrike, Indien och Sverige är principen utgångspunkt för de familjerättsliga regelsystemen.⁴⁸

I svensk lagstiftning får principen om barnets bästa sitt innehåll efter prövning i varje enskilt fall. Vad principen innebär skiljer sig mellan olika rättsområden. Principen har inte samma innebörd beroende på om den stadgas i Föräldrabalken (1949:381) (FB), Socialtjänstlagen (2001:453) (SoL) eller Lag (1990:53) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU).⁴⁹ Gemensamt för alla lagarna är att ingen definierar principen utan tillämpning kräver en samlad bedömning i varje specifik situation.⁵⁰

⁴⁵ Se Prop. 2017/18:187 s.88 f.

⁴⁶ Se Grahn-Farley (2019) s. 15.

⁴⁷ Ibid. s. 48.

⁴⁸ Se SOU 1997:116 s. 127.

⁴⁹ Se 6:2a FB; 1:2 SoL; 1 § LVU.

⁵⁰ Jfr Singer (2019) s. 38.

2.3 Olika tolkningar av principen om barnets bästa

I följande avsnitt redogörs olika perspektiv på hur principen om barnets bästa bör tolkas.

I Sverige finns viss tendens kring att tolkningen av barnets bästa ska ses som ett "öppet koncept".⁵¹ Ett öppet koncept innebär att principen måste vara i samklang med ett samhälles moraliska och kulturella värderingar, vilket i förlängningen medför att uppfattningen om vad som är barnets bästa varierar beroende på vilket samhälle som barnet lever i.⁵²

I svensk rätt föreslås två olika sätt att avgöra barnets bästa på. Det första är genom ett objektivt perspektiv med avstamp i kunskap om barn genom forskning och erfarenhet samt ett subjektivt perspektiv där barnets synpunkter och åsikter grundar ett avgörande.⁵³ Det andra sättet är att betrakta barnets bästa som en rättslig och utomrättslig standard. Den rättsliga standarden innebär att skydda det som rättsligt kan skyddas. Den utomrättsliga standarden är den omsorg, omvårdnad och kärlek ett barn anses behöva.⁵⁴

Johanna Schiratzki menar att principen i Barnkonventionen i sig inte grundar några skyldigheter eller rättigheter. Till viss del kan principen tolkas som att den stipulerar en ram för vad som ska innebära barnets bästa. Det ger dock en för snäv bild att hävda att barnets bästa är detsamma som ett barns rättigheter enligt Barnkonventionen. Delvis är rättigheterna i konventionen inte heltäckande, delvis kan barnets bästa ibland begränsas av barnets rättigheter.⁵⁵

⁵¹ Jfr prop. 1989/90:107 s.28; prop. 1997/98:7 s.104.

⁵² Se Alston (1994) s. 8.

⁵³ Se Schiratzki (2014) s. 32.

⁵⁴ Ibid. s. 37.

⁵⁵ Se Schiratzki (2014) s. 55 f.

En empirisk och en normativ del

För att förstå principen om barnets bästa har viss juridisk doktrin, genom Trude Haugli⁵⁶, försökt att dela upp principen i en *empirisk* respektive en *normativ* del. Den empiriska delen består av utomrättslig kunskap som regelmässigt införskaffas i samband med rättsprocesser och lagstiftning. I den empiriska delen av principen erkänner rättsväsendet sitt beroende av andra vetenskaper (främst psykologin) för förståelse för barnets bästa. Den normativa aspekten av barnets bästa syftar på det låsta presumptionerna som kan utläsas ur rättskällor.⁵⁷ En försvårande omständighet är dock att dessa nästan alltid har ett tillägg som stadgar att rättstillämparen ska bortse från förordad tolkning om omständigheterna i det enskilda faller kräver det.⁵⁸ Ytterligare en komplicerande faktor är att den normativa barnets bästa, inte bara är att se som en norm utan också en tolkningsprincip vilket kan leda till att principen kan legitimera undantag från rättsregler. Oftast betonas att tolkningen ska ta sikte på ett barns framtida förhållanden.⁵⁹

Barnkonventionen - mycket konsensus av lite substans?

Att definitionen av barnets bästa inte har slagits fast vid utformningen av Barnkonventionen anser exempelvis Philip Alston, legitimera att vissa samhällen och kulturer kan acceptera en viss behandling inom ramen för barnets bästa, som skulle förkastas i länder.⁶⁰ Kritiken framförs också av Abdullahi An-Naim. Han sammanfattar Barnkonventionen som en konvention av "mycket konsensus av liten substans".⁶¹

Mot detta anförs dock att Barnkonventionen har nästan helt universellt stöd. Schiratzki menar att det indikerar att konventionen tillämpas på ett stort antal stater med betydande skillnader i sociala, religiösa och kulturella strukturer och traditioner samt skilda ekonomiska realiteter. Den stora uppslutningen

⁵⁶ Norsk professor i rättsvetenskap, Norges arktiske universitet.

⁵⁷ Jfr b.la Haugli (1998) s. 210; Ds 1999:57; NJA 1992 s. 666.

⁵⁸ Se exempelvis prop. 1997/98:7 s.104.

⁵⁹ Se Schiratzki (2000) s. 63.

⁶⁰ Se Alston (1994) s. 26.

⁶¹ Se An Naim (1994) s. 63.

bakom Barnkonventionen betyder att det internationella samfundet i viss mån har tagit ställning till hur stora variationer i barnets bästa som är godtagbart samt i vilken utsträckning en universell tolkning är eftersträvansvärd.⁶²

Det finns dock ytterligheter i de mer polariserade debatterna om Barnkonventionen, som menar att förespråkarna för att barns rättigheter ska vara universellt fastslagna driver den linjen med uppfattningen att det är västerländska värden som är det "rätta".⁶³ Mot en sådan inställning ställs att konventionen ska respektera olika traditioner, kulturer och religioner, vilket uttrycks i preambeln. Där stadgas att staterna ska ta "vederbörlig hänsyn till vikten av varje stats traditioner och kulturella värden angående barns skydd och harmoniska utveckling."⁶⁴

⁶² Se Schiratzki (2000) s. 56 f.

⁶³ Se Alston (1994) s. 9; An Naim (1994) s. 65.

⁶⁴ Se Schiratzki (2000) s. 57.

3. Internationella adoptioner

Internationella adoptioner till Sverige har förekommit sedan slutet av 1950-talet.⁶⁵ Adoptioner till Sverige sker genom förmedlingar som är auktoriserade av MFoF.⁶⁶ Inblandade aktörer i adoptionsprocessen är, förutom MFoF, tingsrätter, kommuner och adoptionsförmedlingar.⁶⁷

3.1 Rättsliga regleringar av internationella adoptioner

3.1.1 Artikel 21 Barnkonventionen

Om en internationell adoption sker mellan länder som ratificerat Barnkonventionen, åtnjuter barnet skydd för sina rättigheter genom artikel 21.⁶⁸ Enligt huvudregeln ska en internationell endast ske efter att lokala och nationella möjligheter har uttömts. En viktig princip för adoptioner är att motverka ekonomisk vinning på adoptionsprocesserna. Traktatstaten ska vid behov ansluta sig till de multilaterala och bilaterala avtal som är nödvändiga för att säkerställa adoptionen sker enligt föreskriven lag, genom etablerad process och av behörig myndighet på basis av tillförlitlig information. Utöver det ovan anförda, får en internationell adoption enbart genomföras om det är det alternativ som anses vara för barnets bästa.⁶⁹

⁶⁵ Se Arvill, Svensson (2008) s. 9 f.

⁶⁶ Myndigheten hette till år 2016 "Myndigheten för internationella adoptionsfrågor" (MIA).

⁶⁷ Se Arvill, Svensson (2008) s. 9 f.

⁶⁸ Art. 21 Förenta Nationernas konvention om barnets rättigheter, Convention of the Rights of the Child, (Barnkonventionen), New York 20 november 1989, SÖ 1990:20; se även lag (2018:1197) om Förenta Nationernas konvention om barnets rättigheter.

⁶⁹ Se b.l.a. Grahn-Farley (2019) s. 125; Segerström (2019) s. 90.

3.1.2 1993 års Haagkonvention om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner

Haagkonventionen gäller som lag i Sverige sedan år 1997. Det övergripande ändamålet med konventionen är att förhindra handel med barn samt säkerställa att internationella adoptioner sker med beaktande av barnets bästa.⁷⁰ I ingressen poängteras att barn bör växa upp i en lycklig familjemiljö. Konventionen understryker, precis som Barnkonventionen, att internationell adoption är det sista alternativet för familjebildning. Stater anslutna till Haagkonventionen ska verka för att internationella adoptioner genomförs med beaktande av barnets bästa.⁷¹

3.2 Internationella adoptioner till Sverige

I följande avsnitt redogörs Sveriges hantering av internationella adoptioner i förhållande till principen om barnets bästa, med utgångspunkt i Statskontorets rapport "*Organiseringen av den internationella adoptionsverksamheten*".⁷²

Barnrättsperspektiv och rättssäkerhet

I rapporten fastslås att barnrättsperspektivet är centralt vilket stöds av både nationell lagstiftning och av internationella konventioner. Särskilt framhålls att enligt subsidiaritetsprincipen ska barn i första hand växa upp i sin ursprungsfamilj och i andra hand åtminstone i sitt ursprungsland. Först efter dessa möjligheter inte är tillgängliga kan internationell adoption prövas. Rapporten beskriver också, i enlighet med artikel 21 Barnkonventionen att barnets bästa ska ges störst vikt i alla frågor om adoption och inga andra intressen har företräde. Adoptionen ska vara lämplig utifrån barnets behov och den eller de sökandes lämplighet att adoptera.⁷³

⁷⁰ Se Arvill, Svensson (2008) s. 16 f.

⁷¹ Ibid. s. 46 f.

⁷² Statskontorets publikationer "*Organisering av den internationella adoptionsverksamheten*" 2021:1.

⁷³ Ibid. s. 19 f.

Statskontoret definierar sedan en rättssäker adoption. Enligt Statskontoret innebär en det att en adoption ska, förutom att följa nationell lagstiftning och internationella konventioner, genomföras på grundval av all relevant och tillförlitlig information. Bortförande av, all form av handel med och försäljning av barn ska förhindras. Ytterligare en faktor för en rättssäker adoption är att ingen av de personer eller aktörer som medverkar i adoptionsprocessen får göra en otillbörlig ekonomisk vinning. Statskontoret bedömer också att det är av stor vikt för rättssäkerheten och barnrättsperspektivet att säkerställa hög kvalitet och likabehandling på kommunernas medgivandeutredningar och adoptionsförmedlingarnas verksamheter.⁷⁴

Kommunernas arbete

I Sverige har kommunerna en viktig roll för att säkerställa barnrättsperspektiv och rättssäkerhet. Det sker främst genom kommunernas medgivarutredning som görs för att pröva adoptanternas lämplighet. Medgivanderutredningen är det som ligger till grund för ett beslut om medgivande. I utredningen beaktas de adoptanternas kunskaper och insikter om adoptivbarn, personliga egenskaper samt sociala nätverk. Det finns inte någon enhetlig bedömningsmodell för medgivarutredningen. Det uppmärksammas att inte alla socialsekreterare som arbetar med dessa har någon specifik utbildning inom om adoption. Rapporten slår fast att kvaliteten och likvärdigheten på medgivarutredningarna varierar kraftigt, vilket i förlängningen innebär att det är för vissa kommuner svårt att fullt ut tillgodose barnrättsperspektivet och rättssäkerheten.⁷⁵

I intervjuer med adoptionsförmedlingar har kritik framförts mot medgivarutredningarna. Då likvärdigheten och kvaliteten skiftar anser förmedlingarna att vissa ursprungsländer har svårt att välja lämpliga adoptanter. Förmedlingarna framför kritik mot att utredningarna är för

⁷⁴ Statskontorets publikationer "*Organisering av den internationella adoptionsverksamheten*" 2021:1 s. 19.

⁷⁵ Ibid. s. 28 f.

byråkratiska. De tycker att positiva aspekter om de sökandes egenskaper och förmåga samt Sverige som mottagarland istället borde framhävas. Vid intervjuer med socialsekreterare framkommer också att det föreligger viss tendens till att försköna bilden av adoptanterna för att förbättra deras möjligheter att få adoptera.⁷⁶

Förmedlingarnas arbete

Adoptionsprocessen till Sverige sköts främst av adoptionsförmedlingar. Förmedlingarna bestämmer vilka länder de vill förmedla från. Därefter bedömer MFoF med stöd av lag 1997:192 om internationell adoptionsförmedling, om det enskilda landet uppfyller aktuella krav.⁷⁷ Landet ska ha adoptionslagstiftning eller annan tillförlitlig reglering som beaktat såväl Barnkonvention som Haagkonventionen. Landet ska också ha en fungerande administration av internationell adoptionsverksamhet.⁷⁸

Förmedlingarna arbetar på olika sätt för att säkerställa barnrättsperspektivet och rättssäkerheten. De ska bedöma mottagarländernas förmåga att hantera adoptionerna i förhållande till rådande lagstiftning. I vissa länder sker kontakten med centrala myndigheter, i andra med mottagarlandets adoptionsförmedlingar. Förmedlingarna arbetar också med riskbedömningar där de analyserar landets politiska läge och rättsprocesser, hur väl information om barnet och dess biologiska föräldrar dokumenteras samt risken för korruption bland olika aktörer. I rapporten påpekas att MFoF inte anser förmedlingarna tillräckligt kritiska och opartiska i sina riskbedömningar.⁷⁹

I rapporten framkommer att förmedlingarna själva upplever att MFoF ställer höga krav på auktorisering av ursprungsländerna. De anser att kraven utgör

⁷⁶ Statskontorets publikationer "*Organisering av den internationella adoptionsverksamheten*" 2021:1 s. 31 ff.

⁷⁷ Ibid. s. 45.

⁷⁸ 6 § och 6a § § Lag (1997:192) om internationell adoptionsförmedling.

⁷⁹ Statskontorets publikationer "*Organisering av den internationella adoptionsverksamheten*" 2021:1 s. 46 ff.

en trygghet för förmedlingarna och säkerställer att förmedlingarna sker rättssäkert och i enlighet med barnrättsperspektivet.⁸⁰

Statskontoret anser att förmedlingarna har barnets bästa i fokus men det framkommer att handläggare på kommuner och MFoF uttrycker oro över att förmedlingarna är beroende av adoptanternas avgifter. Detta medför en risk för att förmedlingarna sätter adoptanternas intresse först. Vissa av förmedlingarna uttrycker själva att det är problematiskt att verksamheter som arbetar med barns liv är ekonomiskt beroende av avgifter och av att adoptionerna ska fortgå.⁸¹

Adoptionsförmedlingarna har förmedlingsplikt.⁸² Det innebär att de är skyldiga att förmedla en adoptionsprocess till adoptanterna som fått ett medgivande, om det finns en utländsk kontakt med ett barn. I rapporten påpekar vissa förmedlingar att förmedlingsplikten innebär en risk för situationer där de tvingas förmedla barn, trots att förmedlingen inte ansett att adoptanterna som lämpliga. Statskontoret skriver att det kan finnas olika uppfattningar om föräldrars lämplighet och konstaterar att det beslut som kommunen fattat kan vara korrekt, även om förmedlingen har en annan uppfattning.⁸³

Av rapporten framgår också att förmedlingarna brister i sin administration och organisatoriska rutiner vilket påverkar rättssäkerheten. Det saknas strategier för hur förmedlingarna sluter avtal med ursprungsländerna. Förmedlingarna har också otydliga redovisningar för avgifter och kostnader i ursprungsländerna.⁸⁴

⁸⁰ Statskontorets publikationer "*Organisering av den internationella adoptionsverksamheten*" 2021:1 s. 47.

⁸¹ Ibid. s. 47 f.

⁸² 8 § Lag (1997:192) om internationell adoptionsförmedling.

⁸³ Statskontorets publikationer "*Organisering av den internationella adoptionsverksamheten*" 2021:1 s. 48 f.

⁸⁴ Ibid. s. 50.

3.2.1 Rapportens slutsats

Statskontoret konstaterar att internationella adoptioner är ett lyckat sätt att ge barn en möjlighet att få en tryggare och mer kärleksfull uppväxt. Detta så länge det finns barn som inte har föräldrar eller andra familjer i ursprungslandet som kan ta hand om dem.⁸⁵

Statskontoret slår fast i sin rapport att internationella adoptioner är ett sätt för Sverige att uppfylla Barnkonventionen. Slutsatsen kommer dem fram till genom att konstatera att i inledningen till Barnkonventionen betonas att familjen är den naturliga miljön för ett barns välbefinnande och utveckling. Barn har rätt till särskilt skydd och stöd från statens sida i de fall där barnet inte kan stanna kvar i sin ursprungsfamilj eller har, av andra anledningar, varaktigt eller tillfälligt berövats sin familjemiljö. Statskontoret skriver att då kan internationella adoption övervägas om barnet inte kan omhändertas på lämpligt sätt i sitt ursprungsland. Genom att acceptera internationella adoptioner menar Statskontoret att Sverige visar att det svenska samhället ser barn och deras behov, även utanför Sveriges gränser.⁸⁶

3.3 Internationella adoptioner till Nederländerna

I följande avsnitt redogörs Nederländernas hantering av internationella adoptioner i förhållande till principen om barnets bästa, med utgångspunkt i Nederländernas rapport.

⁸⁵ Statskontorets publikationer "*Organisering av den internationella adoptionsverksamheten*" 2021:1 s. 124 f.

⁸⁶ Ibid. s. 124 f.

Utredningen

I februari 2021 publicerade The Ministry of Justice and Security i Nederländerna en utredning om landets hantering av internationella adoptioner främst mellan åren 1967 och 1998. Adoptionerna skedde mestadels från fem utpekade länder - Bangladesh, Brasilien, Colombia, Indonesien och Sri Lanka. Syftet var att identifiera och utreda eventuella oegentligheter samt regeringens inblandning och vetskap om dessa.⁸⁷ Nederländerna ratificerade Barnkonventionen 6 februari 1995.⁸⁸ Utredningen konstaterar enorma brister i adoptionsprocesserna och uppmärksammar både olagliga och oetiska förfaranden. Exempelvis omfattande korruption, falsifiering av viktiga dokument, kidnappningar och direkt handel med barn. Förmedlingarna i landet ska ha gjort sig skyldiga till att barn lämnats för adoption på falska premisser och utnyttjande av de biologiska föräldrarnas ekonomiska eller socialt utsatta position. Rapporten uttrycker att principen om barnets bästa grovt åsidosatts för adoptanternas intresse.⁸⁹

Kommittén fastställer i rapporten att den nationella allmänt positiva synen på internationell adoption var avgörande för att processen kunde initieras, upprätthållas och legitimeras av staten. Adoptionen i sig framställdes som mycket positiv. Alla parter ansågs gynnas. Att se på adoptionerna som en räddningsaktion gjorde att exempelvis ljuga om barnens ålder var accepterat och till och med ”normalt”. Alla som var delaktiga i processen beskrevs som osjälviska och goda personer. Det var helt otänkbart och omöjligt att alternativet att inte adoptera alls, skulle kunna vara bättre för barnet än att adopteras på icke rättssäkra och korrupta grunder.⁹⁰

⁸⁷ Government of Netherlands, “Consideration, Analysis, Conclusion, Recommendations and Summary (2021-03-18),

www.government.nl/topics/adoption/documents/reports/2021/02/08/consideration-analysis-conclusions-recommendations-and-summary---adoption besökt 2021-04-22 s. 2.

⁸⁸ eUnited Nations Treaty Collection, “11. Convention of the Rights of the Child”,

www.treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=IV-11&chapter=4, besökt 2021-04-22.

⁸⁹ Government of Netherlands, “Consideration, Analysis, Conclusion, Recommendations and Summary (2021-03-18),

www.government.nl/topics/adoption/documents/reports/2021/02/08/consideration-analysis-conclusions-recommendations-and-summary---adoption besökt 2021-04-22 s. 15.

⁹⁰ Government of Netherlands, “Consideration, Analysis, Conclusion, Recommendations and Summary (2021-03-18),

Förslag från kommittén

Kommittén föreslår att Nederländerna tillfälligt stoppar alla internationella adoptionsprocesser medan staten ser över både nationell lagstiftning och hur de uppfyller sina internationella konventionsåtaganden. Kommittén bakom rapporten uttrycker sitt allvarliga tvivel om det är ens är möjligt att konstruera ett rättsligt system för internationella adoptioner som uppfyller Barnkonventionens samt den nationella lagstiftningens krav på principen om barnets bästa.⁹¹

www.government.nl/topics/adoption/documents/reports/2021/02/08/consideration-analysis-conclusions-recommendations-and-summary---adoption> besökt 2021-04-22 s. 3.

⁹¹ Ibid. s. 21.

4. Narrativet kring internationella adoptioner

Ur ett svenskt perspektiv har synen på internationella adoptioner nästan genomgående varit positiv.⁹² Även internationellt sett betonas oftast att internationell adoption är ett förfarande som ger barn en familj samt en bättre och tryggare uppväxt.⁹³

För att kunna lyfta principen om barnets bästa vid internationella adoptioner till ett högre perspektiv, med utgångspunkt i att principen härstammar från barns mänskliga rättigheter, finns det anledning att belysa doktrin som i grunden ifrågasätter det narrativ som arbetet med mänskliga rättigheter antar.

I artikeln "*Savages, Victims and Saviours: The Metaphor of Human Rights*" skriver professorn Makau Mutua⁹⁴ om den tredimensionella metafor som han menar genomsyrar arbetet med mänskliga rättigheter. Han lyfter att det grundläggande narrativet kring mänskliga rättigheter innebär en uppställd konflikt mellan *savages* (vildar, icke civiliserade människor) och *saviours* (räddare, frälsare). Mellan dessa två, återfinns *victims* (offren). Detta narrativ bidrar till att synen på mänskliga rättigheter blir en förutsägbar och enkelriktad "kamp" mellan goda och onda stater.⁹⁵

Den första dimensionen av SVS-metaforen handlar om bilden av icke civiliserade samhällen och kulturer, the savages. De framställs i diskursen

⁹² Se avsnitt 1.2.

⁹³ Se exempelvis "Diskussionen om internationella adoptioner", Interpedia, <www.interpedia.fi/sv/diskussionen-om-internationella-adoptioner/>, besökt 2021-05-05; Government of Netherlands, "Consideration, Analysis, Conclusion, Recommendations and Summary (2021-03-18), <www.government.nl/topics/adoption/documents/reports/2021/02/08/consideration-analysis-conclusions-recommendations-and-summary---adoption> besökt 2021-05-05 s.3.

⁹⁴ Se avsnitt 1.4.

⁹⁵ Makau Mutua, "*Savages, Victims, and Saviors: The Metaphor of Human Rights*", Digital Commons @ University at Buffalo School of Law (2001), <www.digitalcommons.law.buffalo.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1569&context=journal_articles> besökt 2021-05-05 s. 201 f.

som onda och inhumana. De civiliserade och goda staterna kontrollerar onda makter genom att internalisera mänskliga rättigheter, som bygger på tanken om liberalistiska och demokratiska strukturer. Kategoriseringen av stater som goda eller onda bygger enbart på hur väl staterna underställer sig rådande normer om mänskliga rättigheter.⁹⁶

Den andra dimensionen handlar om tanken om offer och offerskap, the victims. Människor vars värde och värdighet har kränkts av “the savages” är offren. Enligt SVS-metaforen är offret hjälplöst i relation till sin stat och måste därför räddas.⁹⁷

Den tredje dimensionen definierar de goda räddarna, the saviours, som civiliserar och skyddar. Räddarna lovar frihet och förändring från ursprungsstatens onda samhälle och kultur. Genom den historiska kontexten av arbetet med mänskliga rättigheter är räddarna FN, västerländska stater och även västerländska icke statliga organisationer. Den ultimata räddaren definieras utifrån kulturella normer och metoder som härstammar från västerländska liberala filosofier och tankar.⁹⁸

SVS-metaforen och synen på olika stater, värderade med utgångspunkt i västerländska ideal, gör att stater och kulturer som kategoriseras som savages anses att inte respektera mänskliga rättigheter.⁹⁹ Mutua uppmärksammar i artikeln problematiken med att det underliggande narrativet döljs av ett neutralt och universellt tilltalande språk.¹⁰⁰ Han sammanfattar att syftet med att beskriva strukturen på mänskliga rättigheter med hjälp av SVS-metaforen

⁹⁶ Makau Mutua, “*Savages, Victims, and Saviors: The Metaphor of Human Rights*”, Digital Commons @ University at Buffalo School of Law (2001), <www.digitalcommons.law.buffalo.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1569&context=journal_articles> besökt 2021-05-05 s. 202 f.

⁹⁷ Ibid. s. 203.

⁹⁸ Ibid. s. 204.

⁹⁹ Ibid. s. 205.

¹⁰⁰ Ibid. s.206.

är ett försök att identifiera de filosofiska, historiska och kulturella normerna som genomsyrar exempelvis FN:s konventioner.¹⁰¹

¹⁰¹ Makau Mutua, "*Savages, Victims, and Saviors: The Metaphor of Human Rights*", Digital Commons @ University at Buffalo School of Law (2001), <www.digitalcommons.law.buffalo.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1569&context=journal_articles> besökt 2021-05-05 s. 207.

5. Diskussion och analys

För att diskutera frågeställningen, om internationella adoptioner är förenliga med principen om barnets bästa, kommer diskussionen först föras i förhållande till Nederländernas och Sveriges hantering och inställning. Därefter följer en principiell kritisk analys mot bakgrund av CRT och SVS-metaforen.

5.1 Sveriges och Nederländernas hantering av internationella adoptioner i förhållande till principen om barnets bästa

Nederländerna

Den nederländska rapporten uppdagar både olagliga och oetiska adoptionsprocesser. Den ansvariga kommittén fastslår att principen om barnets bästa åsidosattes för att tillfredsställa adoptanternas intresse av att bilda familj. Kommittén konstaterar att den positiva synen på internationell adoption var avgörande för att de bristfälliga processerna accepterades och legitimerades. Det upplevs enklare att rättfärdiga en rättsvidrig adoption där inblandade parter tjänat pengar, om det görs med utgångspunkt i att barnet *ändå* får det bättre hos adoptanterna. Att adoptanternas intresse av ett barn prioriteras känns lättare att acceptera om det ställs upp mot det förutbestämda scenariot att barnet behöver räddas. Liksom kommittén skriver i rapporten sågs det helt omöjligt att alternativet att inte bli adopterad, skulle kunna vara bättre för barnet och mer i enlighet med principen om barnets bästa.¹⁰²

Ett tydligt skifte i synen på internationell adoption i Nederländerna kan tolkas av den slutsats som kommittén presenterar. De menar att landet inte kan anses uppfylla principen om barnets bästa och därför föreslås att internationella

¹⁰² Se avsnitt 3.3.

adoptioner tillfälligt ska upphöra. I rapporten uttrycks också starkt tvivel om processen med internationella adoptioner i någon form kan vara i enlighet med principen. Detta tvivel grundar sig i att riskerna för korruption, handel med barn och andra oetiska inslag anses så överhängande.

Sverige

Mot bakgrund av att internationell adoption enligt subsidiaritetsprincipen ska vara det sista alternativet för ett barn finns det stora brister även i den svenska tolkningen och tillämpningen av principen om barnets bästa i adoptionsförfarandet. Det genomgående fokuset i den svenska rapporten ligger på adoptanternas *möjligheter* och *chanser* till adoption. Detta tyder på en felaktig prioritering. Barnets bästa är det intresse som ska gå före alla andra. Principen är inte avsedd att skydda adoptanternas intresse av att bli föräldrar.

Det kan anses anmärkningsvärt att Statskontoret först definierar en rättssäker adoption genom att fästa stor vikt vid likvärdighet och kvalité på medgivarutredningar, för att sedan konstatera att det råder brist på just detta. Det saknas en enhetlig modell för utredningen och det skiljer sig kraftigt i kompetens mellan de olika socialsekreterare som utför dem. Att konstatera att det finns "olika uppfattningar om föräldrar lämplighet" kan tolkas problematiskt när det saknas en enhetlig bedömningsmodell och Statskontoret själva betonar vikten av likvärdighet.

I rapporten framkommer också att förmedlingarna utför bristfälliga riskbedömningar. Rapporten tyder på att förmedlingarna har ett intresse av att förmedla så många adoptioner som möjligt, vilket kan vara en anledning till att riskbedömningarna har för låg nivå. Tidigare har det uppmärksammats att förmedlingarna är ekonomiskt beroende av de sökandes avgifter, vilket innebär att de behöver fortsatt samarbete med ursprungsländerna för att bibehålla adoptionerna och därmed säkerställa sin inkomst. Det kan ifrågasättas om det är på detta sätt principen om barnets bästa är menat att tolkas. Enligt subsidiaritetsprincipen finns det starka argument emot att

internationella adoptioner ens är eftersträvansvärt, än mindre så många som möjligt.

Det konstateras också att förmedlingarna inte kan redovisa var deras kostnader och utbetalningar i mottagarländerna går till. Det gör det svårt att säkerställa att ingen inblandad aktör gjort otillbörlig ekonomisk vinning på adoptionerna.

Statskontorets tolkning att internationella adoptioner är ett sätt för Sverige att uppfylla Barnkonventionens krav kan uppfattas som problematisk. Av tidigare framlagt material om tolkningsprinciper, inkorporering och övriga kommentarer till konventionen, är det möjligt att dra slutsatsen att det råder stark konsensus om att internationella adoptioner är absolut sista alternativet. Att tolka Barnkonventionen, och dess princip om barnets bästa, på så sätt att internationella adoptioner är ett tillvägagångssätt att uppfylla konventionen, blir direkt motsägelsefullt mot hela konventionens huvudsakliga syfte.

5.2 Barnets bästa eller en räddningsaktion?

Mot bakgrund av metaforen om SVS¹⁰³ och centrala teman i CRT¹⁰⁴ är det tydligt hur internationella adoptioner, genom hur de har genomförts och genomförs med rådande regleringar och lagstiftning, inte kan vara förenliga med principen om barnets bästa. Föreställningen om att icke europeiska stater inte kan ta hand om landets egna barn, kombinerat med västvärldens till synes obotliga syn på adoption som en räddningsaktion, möjliggör bristande rättssäkerhet, korruption och åsidosatt barnrättsperspektiv. Även om principen om barnets bästa omnämns och uppmärksammas i processerna, tyder mycket på att principen grundar sig i den låsta föreställningen om att barnet som adopteras är offer som räddas från ursprungsstaten, av mottagande stat och mottagande adoptanter. Det finns en övertygelse att internationell

¹⁰³ Se avsnitt 4.

¹⁰⁴ Se avsnitt 1.5.

adoption alltid är bra, eftersom det verkar finnas en övertygelse i att det alltid är bättre för ett barn att komma till ett västerländskt land.¹⁰⁵ Det upplevs bättre att adoptionen går igenom, även om den är direkt rättsstridig. Den här inställningen blir en utvattning av principen om barnets bästa.

Ett tydligt uttryck för SVS-metaforen kan också tolkas ur Statskontorets slutsats om att internationella adoptioner är ett sätt för Sverige att uppfylla Barnkonventionen. Skrivelsen är svår att förstå på annat sätt än att Statskontoret anser att internationella adoptioner, i sig, är för barnets bästa. Detta befäster bilden av Sverige som överlägsen andra stater, i att kunna förse utsatta barn med en familj och en trygg uppväxt.

Enligt CRT skulle oviljan att acceptera att internationella adoptioner möjligtvis inte är förenliga med principen om barnets bästa, bero på att det inte skulle gynna majoriteten. Majoriteten i sammanhanget kan både förstås som adoptanterna och mottagarländerna, som verkar ha ett stående intresse av att fortsätta upprätthålla bilden att adoption är en räddningsaktion. Mot bakgrund av CRT blir det också tydligt hur en färgblind förståelse på samhället, rättsordningen och principen om barnets bästa inte förmår att se alla relevanta aspekter av internationell adoption.

I diskussionen av frågeställningen bör aspekten av principen om barnets bästa om barns rätt till familj och en trygg och kärleksfull uppväxt uppmärksammas. Som tidigare lyft i uppsatsen betonas det i Barnkonventionens inledning att en familj är den "naturliga miljön för ett barns välbefinnande och utveckling".¹⁰⁶ Argumentationen kring att internationell adoption kanske inte är förenligt med principen kan uppfattas som ett motstånd mot detta. Om diskussionen inte förs på ett principiellt plan är det enklare att finna situationer där en internationell adoption kan ses som det bästa för ett enskilt barn i en specifik livssituation. Som tidigare anfört råder det dock konsensus kring att nationell adoption ska gå före

¹⁰⁵ Se avsnitt 5.1

¹⁰⁶ Se avsnitt 3.2.1.

internationell.¹⁰⁷ Mot bakgrund av det finns stöd för att det borde vara mer i linje med principen, att mottagarländerna fokuserade på andra typer av utvecklingsarbete i ursprungsländerna istället för internationella adoptioner. Detta för att förbättra möjligheterna för barn som inte kan stanna hos sina biologiska föräldrar, att åtminstone få stanna i sitt ursprungsland.

5.3 Slutsats

Självfallet kan en adoption vara för ett enskilt barns bästa, om det kan garanteras att adoptionen genomförts rättssäkert. Detta inbegriper att de biologiska föräldrarna lämnat sitt fulla samtycke, att ingen inblandad i adoptionsprocessen har haft något vinstintresse eller gjort någon otillbörlig ekonomisk vinning. Det ska också stå klart att det var uteslutet att barnet skulle kunnat omhändertas av ursprunglig släkt eller adopterats nationellt. Men mot bakgrund av de omfattande risker som idag föreligger är den slutsatsen problematisk att dra. Vid en samlad bedömning blir därför slutsatsen att internationella adoptioner inte är förenliga med principen om barnets bästa.

¹⁰⁷ Se avsnitt 3.1.

Käll- och litteraturförteckning

Källor

Tryckta källor

Offentligt tryck

Ds. 1999:57 Gemensam vårdnad för ogifta föräldrar samt en språklig och redaktionell översyn av 6 kap. Föräldrabalken.

Prop. 1989/90:107 om godkännande av FN-konventionen om barnets rättigheter.

Prop. 1997/98:7 Vårdnad, boende och umgänge.

Prop. 2007/08:95 Ett starkare skydd mot diskriminering.

Prop. 2017/18:186 Inkorporering FN:s konvention om barnets rättigheter.

SOU 1997:116 Barnets Bästa i främsta rummet. FN:s konvention om barnets rättigheter i Sverige.

SOU 2003:49 Adoption till vilket pris? Sammanställning av forskning avseende adoptivbarn och deras liv efter adoptionen.

SOU 2005:41 BORTOM VI OCH DOM, Teoretiska reflektioner om makt, integration och strukturell diskriminering del 1.

Rättsfall

Sverige

NJA 1992 s. 666.

Övrigt

Statskontorets publikationer “*Organisering av den internationella adoptionsverksamheten*” 2021:1, publicerad 2021-01-29.

Elektroniska källor

Josefin Sköld, Patrik Lundberg m.fl, (2021), artikelserie, “DN granskar adoption: Barn till varje pris”, Dagens nyheter, <www.dn.se/om/barn-till-varje-pris/>, besökt 2021-05-07.

Anja Ojuva, (2021-03-15), insändare, “Internationell adoption inte alltid det rätta alternativet”, Hufvudstadsbladet, <www.hbl.fi/artikel/internationell-adoption-inte-alltid-det-ratta-alternativet/>, besökt 2021-05-07.

Johan Högberg, (2021-03-01),
“Med anledning av DN:s rapportering om Colombia”, Adoptionscentrum, <www.adoptionscentrum.se/sv/mediegranskning/>, besökt 2021-05-07.

Regeringskansliet (2020-02-27), pressmeddelande från Socialdepartementet, “Den internationella adoptionsverksamheten ska ses över” <www.regeringen.se/pressmeddelanden/2020/02/den-internationella-adoptionsverksamheten-ska-ses-over>, besökt 2021-05-07.

”Värdegrund”, Om oss, Adoptionscentrum, <www.adoptionscentrum.se/sv/om_oss/Detta-ar-Adoptionscentrum/>, besökt 2021-05-07.

Henrik Höjer, (2006-07-01), “Sen adoption kopplad till psykisk ohälsa”, Forskning & Framsteg, <<https://fof.se/tidning/2006/5/artikel/sen-adoption-kopplad-till-psykisk-ohalsa>>, besökt 2021-05-08.

Tobias Hübnette, “Forskning om adopterade i Sverige”
<www.tobiashubnette.se/forskning_2_sverige.pdf>, besökt 2021-05-08.

(2021-03-04) “Diskussionen om internationella adoptioner”, Interpedia,
<www.interpedia.fi/sv/diskussionen-om-internationella-adoptioner/>, besökt
2021-05-05.

Nationalencyklopedin, “adoption”,
<www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/adoption>,
besökt 2021-04-25.

United Nations Treaty Collection, “11. Convention of the Rights of the
Child”,
<www.treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=IV-11&chapter=4>, besökt 2021-04-05, 2021-04-22, 2021-04-25.

Makau Mutua, (2001), “Savages, Victims, and Saviors: The Metaphor of
Human Rights”, 42 Harv. Int'l L.J. 201,
<www.digitalcommons.law.buffalo.edu/journal_articles/570>, besökt 2021-
05-05.

Litteratur

Alston Philip, UNICEF, International Child Development Centre (1994), *The best interests of the child: reconciling culture and human rights / edited by Philip Alston*, Oxford: Clarendon Press.

Arvill Sverne Ebba, Svensson Agnetha (2008), *Adoption*, andra upplagan, Stockholm: Norstedts Juridik AB.

An Naim, *Cultural Transformation and Normative Consensus on the Best Interests of the Child*, (1994), (i: *The best interests of the child: reconciling culture and human rights / edited by Philip Alston, Alston Philip*), Oxford: Clarendon Press.

Behtoui Alireza, Jonsson Stefan (2013), *Rasism – särskiljandets och rangordningens praktik*, (i: *Migrationens och etnicitetens epok: kritiska perspektiv i etnicitets- och migrationsstudier*, red.: Dahlstedt, Magnus & Neergaard, Anders), Stockholm: Liber.

Carlson, Laura (2011/2012), *Critical Race Theory in a Swedish Context*, (i: *Juridisk tidskrift Nr 1 2011/12*).

Delgado, Richard & Stefancic, Jean (2012), *Critical race theory: an introduction*, andra upplagan, New York: New York University Press.

Essed Philomena, Goldberg David Theo (2002), *Introduction: From Racial Demarcations to Multiple Identifications*, (i: *Race Critical Theories: text and context*, Essed Philomena, Goldberg David Theo), Oxford: Blackwell.

Grahn-Farley Maria (2019), *Barnkonventionen En kommentar*, Lund: Studentlitteratur AB.

Irhammar Malin (1997), *Att utforska sitt ursprung Identitetsformande under adolescensen hos utlandsfödda adopterade Betydelsen av biologiskt och etniskt ursprung*, Psykologiska Institutionen Lunds Universitet, Lund: Studentlitteratur.

Lindgren Cecilia (2006), *En riktig familj Adoption, föräldraskap och barnets bästa 1917–1975*, Stockholm: Carlssons Bokförlag.

Lindgren Cecilia (2010), *Internationell adoption i Sverige Politik och praktik från sextioal till nittiotal*, Stockholm: Myndigheter för internationella adoptionsfrågor (MIA).

Haugli Trude (1998), *Samvaersrett i barnevernssaker*, Universitetsforlaget.

Hübinette Tobias, Tigervall Carina (2008), *Adoption med förhinder Samtal med adopterade och adoptivföräldrar om vardagsrasism och etnisk identitet*, Tumba: Mångkulturellt centrum.

Möschel, Mathias (2011), *Race in mainland European legal analysis: towards a European critical race theory*, (i: *Ethnic and Racial Studies*, Nr 34:10).

Pripp Oscar, Öhlander Magnus (2012), *Att uppfatta rasism i Sverige. Om glassreklam och normstrider*, (i: *Om ras och vithet i det samtida Sverige - Hübinette Tobias, Hörnfeldt Helena, Farahani Fataneh, León Rosales René*), Tumba: Mångkulturellt centrum.

Sandgren Claes (2018), *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare*, fjärde upplagan, Stockholm: Norstedts Juridik AB.

Schiratzki Johanna (2000), *Barnets bästa i ett mångkulturellt Sverige - en rättsvetenskaplig undersökning*, Stockholm: Stiftelsen Skrifter utgivna av Juridiska fakulteten vid Stockholms universitet.

Schiratzki Johanna (2014), *Barnrättens grunder*, femte upplagan, Lund: Studentlitteratur AB.

Segerström Eva (2019), *Barnets rättigheter*, Lund: Studentlitteratur AB.

Singer Anna (2019), *Barnets bästa, Om barns rättsliga ställning i familj och samhälle*, sjunde upplagan, Stockholm: Norstedts Juridik AB.

Trolle Önnersfors Elsa, Wenander Henrik (2016), *Att skriva rätt: Goda råd för att skriva uppsats i juridik*, första upplagan, Stockholm: Wolters Kluwer.